

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ДО ТЕСТОВОГО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

У статті представлено експериментальну модель підготовки вчителів гуманітарних дисциплін у післядипломній освіті до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. Автор подає результати констатувального та формувального експериментів, а також науково обґрунтовує педагогічні умови підготовки вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів.

Ключові слова: педагогічне тестування, педагогічне вимірювання, педагогічне оцінювання, дидактичний тест.

Проблемам підготовки вчителів до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів були присвячені наукові здобутки відомих вітчизняних та зарубіжних учених: психологічні механізми (Б. Ананьєв, І. Галія, М. Наумов, І. Якиманська та ін.); педагогічні умови (Ш. Амонашвілі, С. Близнюк, К. Делікатний, В. Паламарчук, В. Полонський, С. Подмазін, Л. Романішина, П. Сікорський); методичні засади оцінювання навчальних досягнень учнів (Н. Бурицька, Л. Величко, М. Козуб, Н. Матяш, Т. Нінова, В. Чернова, Т. Феценко, Г. Юзвашешева, О. Ярошенко та ін.); оцінювання як окремих видів педагогічної діяльності, що має власну структуру (Г. Ксьонзова, Н. Максимова, С. Поздєва та ін.); визначення вмінь, якими повинен володіти вчитель для якісного виконання оцінювальної діяльності (А. Маркова, В. Кочуров, М. Кудайкулов, Н. Кучугурова, А. Реан та ін.); теоретичні засади готовності до професійної діяльності (О. Абдуліна, М. Дьяченко, О. Іванців, Л. Кондрашова, Н. Самоукіна, Г. Скок, В. Сластьонін, А. Щербаков та ін.); педагогічні аспекти готовності майбутніх педагогів до організації контролю та оцінювання навчальних досягнень школярів (Р. Арндса, В. Завіна, Л. Наврузова, С. Поздєва, М. Семко та ін.); проблеми педагогічного оцінювання і питання оцінювання навчальних досягнень учнів методом тестування (Л. Айкен, П. Айразіан, А. Анастазі, Г. Віггінс, Дж. Вітт, Ф. Грешем, Р. Ібел, Дж. Канінгем, Дж. Крамер, Л. Кронбах, В. Пофем, Р. Торндайк, С. Урбіна, Р. Ювелл, С. Елліотт, С. Камінські, Т. Кратовілд, Т. Крол, Дж. Кук, Г. Лефрансуа, Д. Поделл, Б. Такман, Дж. Траверс та ін.); нові методи педагогічної діагностики, – процесуальні тести, автентичні тести, портфоліо (Ш. Бек, Р. Берк, Р. Брандт, Н. Брилдфорд, Дж. Гілберт, Д. Ламбадин, К. Меер, К. Пірсон, Г. Сайзек, Р. Стіггенс та ін.); методика педагогічного контролю з обґрунтуванням її ефективності (В. Аванесов, М. Акімова, В. Безпалько, Н. Бібік, Л. Бурачак, С. Воскр'ян, К. Гуревич, В. Максимов, О. Масалітіна, С. Морозов, В. Скребець, Н. Талізіна, О. Шмельов та ін.).

Прийнято вважати, що тестове оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл – це метод встановлення рівня навченості (компетентності) учня відповідно до вимог певної дисципліни (або навчальної програми), при якому використовується сукупність завдань, що ґрунтуються на спеціально створених матеріалах – тестах, виконання (або невиконання) яких свідчить про наявність (або відсутність) в них певних знань, умінь і навичок.

Мета статті – представити експериментальну модель підготовки вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів

Сучасна парадигма тестового оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл – це пануюча, загальноприйнята науковим співтовариством система поглядів, знань, а також система оцінок, цінностей і психологічних установок щодо функцій, видів, принципів, методів, форм, об'єктів, рівнів і критеріїв тестового оцінювання навчальних досягнень учнів.

Ґрунтуючись на концептуальних положеннях феномену "готовність", логічним буде в структурі готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів виділити єдність трьох взаємопов'язаних компонентів:

- мотиваційного з показниками: усвідомлення вчителями особистісної, професійної та суспільної значущості оцінювальної діяльності, а також її впливу на навчально-виховний процес у загальноосвітній школі; усвідомлене бажання брати участь в адмініструванні зовнішнього незалежного оцінювання; усвідомлення необхідності вдосконалення власних знань та вмінь щодо тестового оцінювання навчальних досягнень учнів;
- змістового з показниками: термінологічна обізнаність із сутністю базових понять, що покладені в основу тестового оцінювання навчальних досягнень учнів; вміння розробляти структурно-логічну схему змісту тестового оцінювання навчальних досягнень учнів у межах певної дисципліни гуманітарного циклу; вміння складати тестові завдання різних видів, форматів та конструкцій;
- процесуального з показниками: знання нормативно-правових актів, що регламентують організацію тестового оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл; обізнаність із процедурами визначення якості дидактичного тесту; вміння організувати тестове оцінювання навчальних досягнень учнів у межах певної дисципліни гуманітарного циклу відповідно до загальних вимог тестування.

За процедурою оцінювання рівнів готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів, необхідно було: по-перше, визначити коефіцієнти показників усіх трьох критеріїв готовності; по-друге, на основі цих даних визначити рівні мотиваційного, змістового та процесуального компонентів готовності; по-третє, вирахувати вихідні рівні готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів; і, нарешті, застосувати медіанний критерій як статистичний метод обробки даних, підтвердити достовірність отриманих результатів. Результати кількісної і якісної обробки даних будуть представлені окремо за критеріями: мотиваційний, змістовий і процесуальний компоненти готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів, а також за загальнорівневими показниками (високий, достатній, низький, незадовільний) вищезазначеної готовності.

Рівні готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів було обчислено шляхом визначення середнього арифметичного за усіма критеріями:

$$B_c = \frac{B_1 + B_2 + B_3}{3}$$

де B_c – середній показник високого рівня готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів;

B_1 – високий результат за мотиваційним компонентом, B_2 – високий результат за змістовим компонентом, B_3 – високий результат за процесуальним компонентом. Аналогічно було визначено середнє арифметичне для достатнього, низького та незадовільного рівнів. Результати рівнів готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів подано у табл. 1.

Таблиця 1

Рівні готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів (%)

Групи	Високий	Достатній	Низький	Незадовільний
Ег	3,8	15,9	49,4	30,9
Кг	3,4	16,3	50,2	30,1

За даними табл. 1 можна констатувати, що більшість (49,4% ЕГ і 50,2% КГ) вчителів гуманітарних дисциплін мають низький рівень готовності до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів, тоді як високий рівень зазначеної готовності виявлено лише у 3,8% респондентів ЕГ і 3,4% КГ; достатній рівень виявлено у 15,9% ЕГ і 16,3% КГ, а незадовільний – у 30,9% ЕГ і 30,1% КГ вчителів гуманітарних дисциплін.

Отже, складний системний характер готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів постає саме у доборі критеріїв її системного вимірювання. Єдина система критеріїв дозволяє дати їх розгорнуту характеристику за рівнями.

Високий рівень готовності об'єднує вчителів гуманітарних дисциплін, яким притаманна сформована стійка позитивна внутрішня мотивація до реалізації тестового оцінювання як компоненту педагогічної діяльності. Їм властиве глибоке усвідомлення професійної та суспільної значущості оцінювальної діяльності, а також його конкретного впливу на навчально-виховний процес; особистісної ролі у процесі тестового оцінювання навчальних досягнень учнів; необхідності вдосконалення власних знань та вмінь щодо тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. Розуміння об'єктивної та суб'єктивної значущості процесу тестового оцінювання навчальних досягнень учнів, високий рівень засвоєння знань на загально-педагогічному, конкретно-предметному, та узагальнено-методичному рівнях, здатність визначати та аналізувати взаємозв'язки між функціональними складовими процесу оцінювання (зміст освіти - цілі навчання - об'єкти - критерії - норми - види - форми - результат оцінювання), вміння розробляти структурно-логічну схему змісту тестового оцінювання навчальних досягнень учнів у межах певної дисципліни гуманітарного циклу, а також складати тестові завдання різних видів, форматів та конструкцій. У вчителів гуманітарних дисциплін, що віднесені до цієї групи, проявляється високий рівень знання нормативно-правових актів (постанов, положень, вимог, правил і т. ін.) щодо організації тестового оцінювання навчальних досягнень учнів; обізнаність із процедурами визначення якості тесту, зокрема валідності, об'єктивності, точності і т. ін.; вміння організувати тестове оцінювання навчальних досягнень учнів у межах певної дисципліни гуманітарного циклу відповідно до загальних вимог тестування.

Під час навчального процесу вчителі гуманітарних дисциплін з високим рівнем готовності самостійно об'єктивно та швидко проводять тестове оцінювання навчальних досягнень учнів у нових, нетипових, змінюваних ситуаціях.

До групи з **достатнім рівнем** прояву досліджуваної готовності відносимо вчителів гуманітарних дисциплін, у котрих виявляється аналогічний попередньому рівень педагогічної самосвідомості і всі вищезгадані якості мотиваційного, змістового та процесуального компонентів, однак іноді у складних ситуаціях допускаються певні помилки, які не мають значного впливу на результати тестування.

До групи з **низьким рівнем** прояву досліджуваної готовності відносимо вчителів гуманітарних дисциплін, які недостатньо усвідомлюють особистісну, професійну та

супільну значущість оцінювальної діяльності та її вплив на навчально-виховний процес. У них низький рівень потреб у вдосконаленні власних знань та вмінь щодо тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. Учителі гуманітарних дисциплін, які віднесені до цієї групи, недосконало знають сутність базових понять, що ускладнює порозуміння у процесі тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. При розробці структурно-логічної схеми змісту тестового оцінювання навчальних досягнень учнів у межах дисципліни, що викладається ними, допускають помилки при визначенні навчальних цілей, змісту, об'єктів, критеріїв, норм, видів, форм, результатів і т. ін. Здебільшого вміють складати тестові завдання за форматом "А", що передбачає вибір однієї правильної відповіді (Так, Ні), при застосуванні інших форматів допускають значні помилки. Для оцінки якості тестових завдань покладаються на суб'єктивну оцінку, а не використовують спеціальні дистрактори. При організації тестового оцінювання навчальних досягнень учнів вони не ґрунтуються на положеннях нормативно-правових актів (постанов, положень, вимог, правил і т. ін.), що регламентують цей процес, порушують вимоги та процедури тестування. Їхня адаптація у змінюваних педагогічних ситуаціях оцінювання навчальних досягнень учнів не завжди здійснюється швидко через недостатній рівень узагальнення засвоєних знань і вмінь. Як правило, ці вчителі гуманітарних дисциплін в ситуації тестового оцінювання використовують стереотипні зразки, постійно звертаються до методичних вказівок, що ускладнює діяльність у нетипових ситуаціях.

Незадовільний рівень готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів характеризується байдужим ставленням до педагогічної діяльності, що виявляється у відсутності стійкого інтересу, домінуванні зовнішньої негативної мотивації до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. Такі вчителі не усвідомлюють значущості оцінювання, не можуть чітко визначити його мету і завдання. Знання та вміння поверхневі й неусвідомлені, тому у практичній діяльності оцінювання набуває стихійного, безсистемного характеру. Вчителі уникають ситуації оцінювання, оцінюють навчальні досягнення тільки у типових, подібних ситуаціях; не використовують аргументовані поширені оцінні судження; витрачають невідповідно велику кількість часу для поточного оцінювання на уроці. Оцінні дії таких вчителів професійно не усвідомлені, виконуються інтуїтивно, шляхом проб і помилок, мають формальний характер.

Вони не обізнані з сутністю базових понять, про що свідчить непорозуміння у визначенні термінів та підходів до тестування. У межах певної дисципліни, що викладається, не вміють розробляти структурно-логічну схему змісту тестового оцінювання навчальних досягнень учнів, а також не вміють складати тестові завдання різних видів, форматів та конструкцій. Ці вчителі не знають нормативно-правових актів, що регламентують організацію тестового оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до загальних вимог тестування, вони також не обізнані з процедурами визначення якості тесту.

На підставі теоретико-методологічного дослідження та результатів констатувального етапу було розроблено елективний курс "Тестове оцінювання навчальних досягнень учнів у межах дисципліни гуманітарного циклу". У науково-довідковій літературі елективний курс визначається як курс вільного вибору учня/студента/слухача, що дозволяє йому формувати зміст власної освіти залежно від інтересів, здібностей, подальших життєвих планів [1; 2 та ін.].

Чому саме елективний курс обрано нами як головна стратегія підготовки вчителів гуманітарних дисциплін у післядипломній освіті до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів? По-перше, вчителі гуманітарних дисциплін, що навчаються, вже мають базову професійну освіту і досвід роботи в школі. Вони постійно зайняті вирішенням конкретних, життєво важливих цілей, пов'язаних з виконанням професійних і соціальних ролей чи вдосконаленням особистості, а також плануванням кар'єри з урахуванням просторово-часових, політичних, побутових, соціально-економічних та інших факторів. По-друге, у них не так багато вільного часу, щоб витрачати його на навчання, яке не дає можливості запроваджувати результати одразу у практичну діяльність. По-третє, їм необхідна певна свобода при виборі цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, місця навчання й оцінки результатів.

Саме розробка та запровадження елективного курсу у післядипломній освіті дасть можливість цілеспрямовано впливати на рівень готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл. Для досягнення цієї мети, на погляд науковців (У. Альошкіна, Л. Зав'ялова, Л. Ліпова, Е. Ранаєвша та ін.) слід дотримуватися певних вимог та принципів, наприклад, принципів надлишковості (курсів/модулів повинно бути багато), короткотерміновості (6-18 год.), оригінальності змісту, нестандартизованості (авторський виклад матеріалу) і т. ін. На погляд Н. Колісниченко, М. Іжї та ін., елективний курс повинен закінчуватися певним результатом (проект, рекомендації тощо), а розробник мати не лише теоретичний, але і практичний досвід щодо вивчення/аналізу досліджуваного предмета [5]. Вчені також рекомендують при проектуванні програм елективних курсів розробникам звертати увагу: а) на якому змістовому матеріалі і через які форми роботи можна найбільш повно реалізувати навчальні цілі; б) чим зміст елективних курсів відрізнятиметься від базових курсів (виключити дублювання); в) якими навчальними і допоміжними матеріалами забезпечений цей курс (в бібліотеці, Інтернеті, методичному кабінеті і т. ін.); г) які види діяльності можливі у роботі з даним змістом; д) яка доля самостійності того, хто навчається, в чому він може проявити ініціативу; е) які критерії дозволяють оцінити успіхи у вивченні даного курсу; ж) чим завершується для того, хто навчається, вивчення курсу, передбачувана форма звітності [3].

Так, актуальність програми елективного курсу з підготовки вчителів гуманітарних дисциплін у післядипломній освіті до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів визначалася концептуальними положеннями Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті та іншими нормативно-правовими документами, зокрема Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України та Наказами Міністерства освіти, науки України, реалізація яких повинна забезпечити якість шкільної освіти. Також було враховано те, що специфіка розвитку сучасних освітніх закладів, зокрема загальноосвітніх, вимагає нової інтерпретації принципів та положень щодо підготовки вчителів до проведення тестового оцінювання навчальних досягнень учнів, адміністрування зовнішнього незалежного оцінювання тощо. Це зумовлено і наявними протиріччями між швидкоплинними і неперервними змінами в системі оцінювання навчальних досягнень учнів та невідповідністю системи оцінювання міжнародним стандартам і вимогам часу; наявними традиційними методами оцінювання навчальних досягнень учнів та неузгодженістю з ними емпіричними результатами тестування; випереджальними можливостями тестології та відсутністю теоретико-методологічних засад тестового оцінювання навчальних досягнень учнів.

Виходячи з вищезазначеного, було визначено мету елективного курсу – формування готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. У контексті цієї мети реалізовувалися такі навчальні цілі:

- розвиток у вчителів гуманітарних дисциплін мотивації до якісного оцінювання навчальних досягнень учнів, зокрема усвідомлення ними особистісної, професійної та суспільної значущості оцінювальної діяльності, а також її впливу на навчально-виховний процес у загальноосвітній школі;

- сприяння усвідомленому ставленню до участі в адмініструванні зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх шкіл;

- систематизація та розширення поля знань вчителів гуманітарних дисциплін щодо термінологічної обізнаності із сутністю базових понять у галузі тестології та педагогічного вимірювання, процедур визначення якості тесту, нормативно-правових актів (постанов, положень, вимог, правил і т. ін.) щодо організації тестового оцінювання навчальних досягнень учнів тощо;

- формування вмінь розробляти структурно-логічну схему змісту тестового оцінювання навчальних досягнень учнів у межах дисципліни гуманітарного циклу; складати тестові завдання різних видів, форматів та конструкцій; визначати якість тесту; організувати тестове оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до загальних вимог тестування та специфіки дисципліни, що викладається.

Елективний курс "Тестове оцінювання навчальних досягнень учнів у межах дисциплін гуманітарного циклу" складається з трьох самостійних модулів, а саме: 1. Соціально-психологічний та педагогічний контекст тестового оцінювання навчальних досягнень учнів; 2. Технологія розробки тестових завдань; 3. Діагностика якості тесту та процедури шкалювання рівнів навчальних досягнень учнів; 4. Основи адміністрування зовнішнього незалежного оцінювання. Загальна кількість годин, що відводиться на вивчення елективного курсу "Тестове оцінювання навчальних досягнень учнів у межах дисциплін гуманітарного циклу" складає 60 годин, з них на самостійну роботу слухача - 22 години. Аудиторні заняття між модулями розподілені таким чином: I модуль – 12 год., II модуль – 10 год., III модуль – 8 год., IV модуль – 8 год.

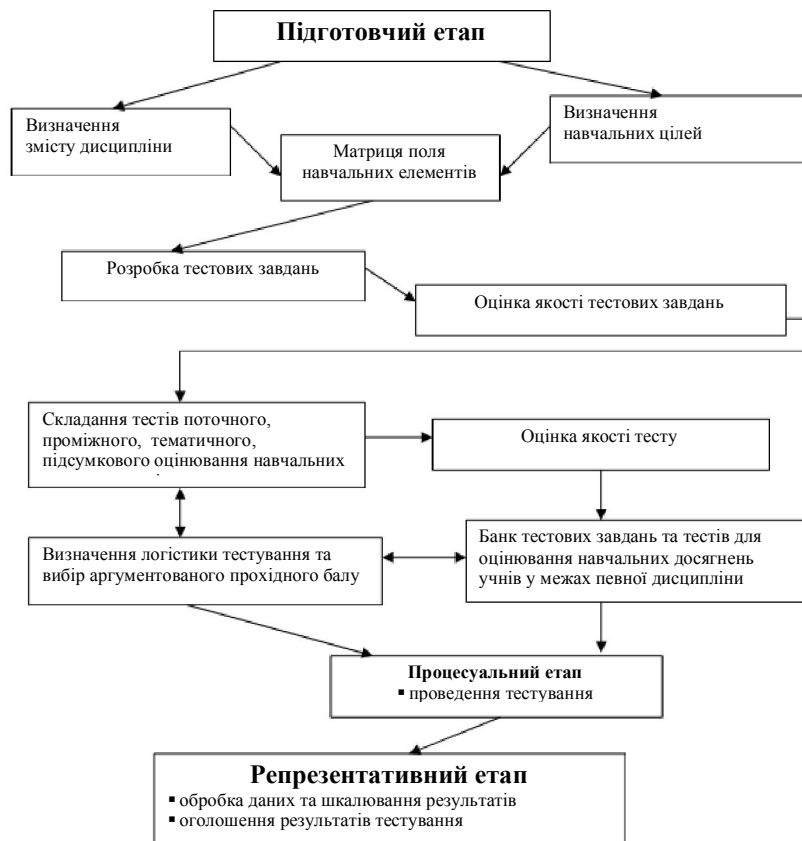

Рис. 1. Алгоритм дій вчителя гуманітарних дисциплін у технологічному циклі тестового оцінювання навчальних досягнень учнів

Щодо матеріальних ресурсів, то обов'язкова наявність мультимедійного проектору, інтерактивної дошки, флєпчарту, фломастерів, 1 пачки паперу формату А4. Слухачам при собі треба мати: програму та навчальний план з дисципліни, у межах якої будуть розроблятися тести щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, а також підручники, за якими навчаються школярі, олівці, гумові ластиків, маркери.

Навчальний процес з формування готовності вчителів гуманітарних дисциплін до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів спрямований на якісне опанування ними змісту елективного курсу, що потребує проведення аудиторних занять і обов'язкової самостійної роботи. У рамках аудиторних занять заплановано проведення лекцій-презентацій та практичних занять, зокрема за такими формами, як: портфоліо, ігрове моделювання, аналіз конкретних ситуацій, ділова гра тощо. Для самостійної роботи слухача було підготовлено спеціальний робочий зошит, де було запропоновано виконання вправ та аналіз конкретних ситуацій щодо організації та проведення тестового оцінювання навчальних досягнень учнів у межах дисциплін гуманітарного циклу.

Реалізація елективного курсу здійснювалася в п'ять етапів, а саме: докурсовий, інформаційно-аналітичний, діяльнісно-проектувальний, експертно-оцінювальний і репродуктивно-адаптивний. У процесі навчання наша увага концентрувалася на алгоритмі дій учителя гуманітарних дисциплін у технологічному циклі тестового оцінювання навчальних досягнень учнів. Узагальнено це подано на рис. 1.

Отже, аналіз результатів прикінцевого етапу експерименту підтверджує значні позитивні зміни в респондентів експериментальної групи. Так, високого рівня досягли 34,9% вчителів гуманітарних дисциплін ЕГ і 3,9% КГ, достатнього – 53,6% ЕГ і 17,9% КГ; на низькому рівні залишилося 10,7% ЕГ і 47,3% КГ; на незадовільному – 0,7% ЕГ і 30,9% КГ.

Отже, результати порівняльних кількісних даних засвідчують ефективність використання розробленої експериментальної моделі підготовки вчителів гуманітарних дисциплін у післядипломній освіті до тестового оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні механізмів успішної взаємодії вчителів і учнів у процесі тестового оцінювання навчальних досягнень учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багишаев З.Я. Приоритеты современного образования и стратегия его развития / З.Я. Багишаев // Педагогика. – 2003. – № 9. – С. 10–14.
2. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень : [уклад. Л.О. Пустовіт та ін.]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки: [за ред. А.В. Семенової]. – Одеса: Пальміра, 2006. – 272 с.
4. Современный словарь по педагогике : [сост. Е. С. Ранацевш]. – М. : "Слово", 2001. – 928 с.
5. Сучасні інноваційні технології навчання дорослих : [інформ.-метод. матеріали для учасн. Літньої школи / за ред. М. М. Іжі, С. К. Хаджирадєвої]. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 176 с.

Подано до редакції 11.02.11